

Mengeš v pozni prazgodovini

Mengeš in late prehistory

Janja ŽELEZNIKAR

Izvleček

Mengeš ima bogato in pestro arheološko zgodovino, njegovo poselitveno podobo v preteklosti pa izrisujejo številne (četudi naključne) najdbe. Najzgodnejše zanesljivo potrjene sledi poselitve najdemo na hribu Gobavica. Poseljen je bil verjetno že v pozni bronasti dobi, zanesljivo pa v starejšem halštatskem obdobju (Ha C), ko je bil utrjen s kamnitim obzidjem. Njegovi prebivalci so dočakali prihod Rimljanov.

Sočasno z višinsko naselbino so sledi poselitve izpričane tudi v nižini. Severovzhodno od Gobavice je bila najdena naselbinska plast, domnevno iz pozne bronaste dobe. Na jugovzhodnem vznožju Gobavice (danes območje OŠ Mengeš) je bila v letih 2021/22 odkrita večfazna naselbina. Najstarejši arheološki ostanki (stavbe in najdbe) datirajo v čas pozne bronaste dobe, sledijo halštatske, latenske, antične in poznoantične najdbe, ki kažejo na dokaj kontinuirano rabo tega prostora.

Prazgodovinska grobišča so se raztezala od severovzhoda (Staretova drevesnica) do jugovzhoda (Zavrti, Grobeljska cesta, Zoranina in Zadružniška ulica). Pod Oranžerijo je bila najdena posoda-domnevno žara, ki nakazuje potencialno grobišče. Še eno grobišče je bilo na območju Puščave na Gobavici. Nekaj grobov je bilo najdenih tudi v Malem Mengšu ob gradnji obvozne ceste. Ali gre tu samo za ostanke nekropole ali morda tudi sočasne naselbine, bo verjetno bolje razvidno po obdelavi rezultatov raziskave. Vsa grobišča, razen tistega v Puščavi in morda pri Oranžeriji, kažejo na sočasnost skeletnega in žganega pokopa.

Ključne besede: Gorenjska; Mengeš; pozna bronasta doba; halštatska doba; latenska doba; naselja; depoji; plana grobišča; žgani grobovi; skeletni grobovi

Abstract

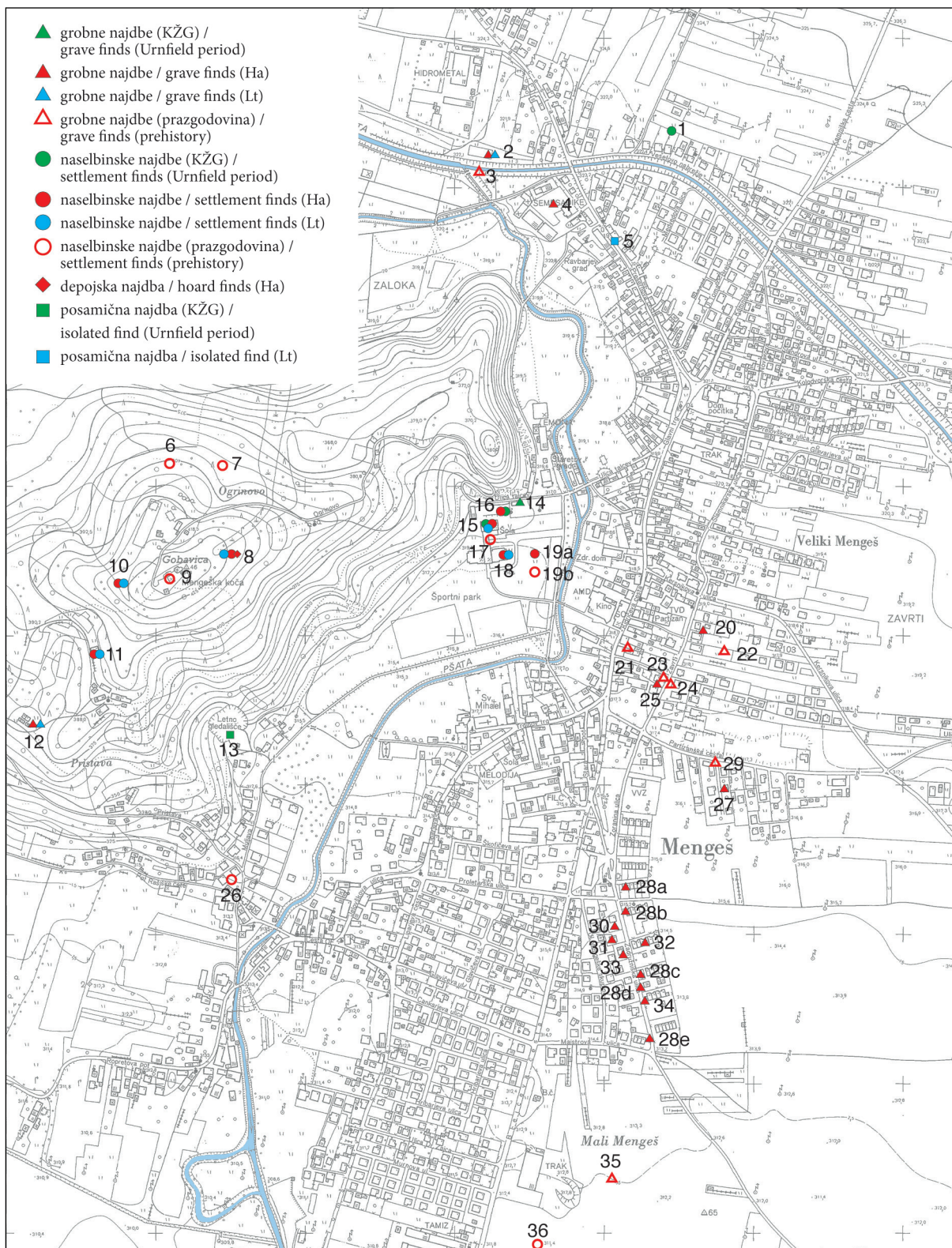
The history of archaeological discoveries in Mengeš is quite rich. Its settlement in the past is outlined by numerous (albeit incidental) finds. The earliest reliably confirmed traces of settlement were evidenced on Gobavica hill. It was probably inhabited as early as in the Late Bronze Age, but certainly in the Early Hallstatt period (Ha C), when it was fortified with stone walls. Its inhabitants encountered the arrival of the Romans.

Along with the hilltop settlement, contemporaneous lowland occupation is witnessed. Northeast of Gobavica, a settlement layer presumably from the Late Bronze Age was revealed near the Pšata stream. In 2021/22, a multi-phase settlement remains were discovered also at the south-eastern foot of Gobavica (today area of the Mengeš Elementary School). The earliest archaeological remains (buildings and finds) from this location date back to the Late Bronze Age, followed by Hallstatt, Late La Tène, Roman and Late Antiquity finds, which indicate long-term use of this area.

The prehistoric cemeteries stretched from the northeast (Staretova drevesnica) to the southeast (Zavrti, Grobeljska cesta, Zoranina and Zadružniška ulica), and one was at Puščava in the southwest slope of Gobavica. These are confirmed grave areas.

A vessel, possibly an urn, was found at the Oranžerija, marking a potential burial site. Some graves were also found in Mali Mengeš during the construction of the bypass road. After the research results have been processed, it will probably become clearer whether there are only the remains of the necropolis or perhaps also a contemporaneous settlement. All cemeteries, except for the one at Puščava and perhaps near at the Oranžerija indicate the contemporaneity of inhumation and cremation burials.

Keywords: Gorenjska; Mengeš; Late Bronze Age; Hallstatt period; La Tène period; settlements; hoards; flat cemeteries; incinerations; inhumations

Sl. 1: Lokacije odkritih najdb iz pozne prazgodovine v Mengšu (glej seznam sl. 2). M. = 1:10000.

Fig. 1: Locations of the late prehistoric finds in Mengeš (cf. list Fig. 2). Scale = 1:10000.

(podlaga / basemap: TTN5©GURS)

PZ – prazgodovina / Prehistory; KŽG – kultura žarnih grobišč / Urnfild period; Ha – halštatska doba / Hallstatt period; Lt – latenska doba / La Tène period; A – antika / Roman period; PA – pozna antika / Late Antiquity; MMK – Medobčinski muzej Kamnik; NMS – Narodni muzej Slovenije

Sl. 2: Seznam lokacij odkritih najdb iz pozne prazgodovine v Mengešu (glej sl. 1).

Fig. 2: List of locations of the late prehistoric finds in Mengeš (cf. Fig. 1).

Sl. 1 / Fig. 1	Najdišče / Site	Datacija / Date	Leto odkritja ali prve omenbe / Year of discovery or first mention	Vir / Source	Najdbe hrani / Finds are kept in
1	Erjavčeva c. 1a	KŽG	2003	Štibernik 2003c;	Muzej Mengeš
2	Staretova drevesnica	Ha, Lt, A	1939	Gabrovec 1954; 1965; 1975; Zupančič 1979; Stražar 1993; Turk 1999; Sagadin 2020;	NMS inv. št. / Inv. Nos. P 8846–8864, 8872–8878, 10143–10150
3	Razbremenilnik za Pšato	PZ	1949/1950	Gabrovec 1965; 1975; Kolbezen 1976; Zupančič 1979; Stražar 1993; Sagadin 2020;	Neohranjeno / Not preserved
4	Dvorišče Semesadike	6. st. pr. Kr. / 6 th c. BC	1979	Sagadin 1986a; 1986b; 1995; 1999; 2020; Stražar 1993; gl. tu Škvor Jernejčič <i>et al.</i>	Del MMK, del neohranjen / Part MMK, part not preserved
5	Prešernova c. 33a	Lt	2009	Peče 2009	Muzej Mengeš
6	Gobavica – Na Erjavci	PZ	1898	Müllner 1898; Gabrovec 1954; 1965; 1975; Stražar 1993; Sagadin 2020;	NMS inv. št. / Inv. No. P 10151a–c
7	Gobavica – 16. postaja trim steze	PZ	1989	Sagadin 1989c;	Muzej Mengeš
8	Gobavica – Depoja I in II / Hoards I and II; Sondi 1 in 2 / Trenches 1 and 2	8./7. st. pr. Kr., Lt / 8 th /7 th c. BC, Lt	1998	Pavlin, Železnikar 1998; Železnikar 1999; Turk 1999; 2000; 2003; Pavlin 2003; Pavlin, Turk 2014; Laharnar, Turk 2017; Sagadin 2020;	NMS inv. št. / Inv. Nos. P21566–P21716 (depo I); P21502–21519 (depo II); P 21721–21724, 21830–21835, 28339–28341, 29211–29217 (sondi 1 in 2 / trenches 1 and 2)
9	Gobavica – Mengeška koča	PZ	1952–1954; 1962	ustni viri / oral sources	Neohranjeno / Not preserved
10	Gobavica – sondiranje l. 2005 / excavations 2005	Ha, Lt	2005	Štibernik 2006a; 2007;	Muzej Mengeš
11	Pristava 16	Ha, Lt	2005	Štibernik 2006a; 2007; Sagadin 2020;	Muzej Mengeš
12	Puščava – Pristava 7–8 (prej / before 35)	Ha, Lt	1898	Gabrovec 1954; 1965; Zupančič 1979; Stražar 1993; Turk 1999; Železnikar 1999; Štibernik 2003a; Sagadin 2020;	NMS inv. št. / Inv. Nos. P 4360a–c; P 4404; sulična ost je pogrešana / the spearhead is missing
13	Kamnolom Gobavica / Quarry Gobavica	Ha A	1970	Zupančič 1979; Stražar 1993; Turk 1999; Sagadin 2020;	MMK, inv. št. / Inv. No. 2629
14	Oranžerija	9./8. St. pr. Kr. / 9 th /8 th c. BC.	1993	Sagadin 1997; 2020; Turk 1999;	Muzej Mengeš
15	OŠ Mengeš – stara telovadnica /	KŽG, Ha, Lt, A, PA	2021/2022	Josipovič ustno / personal communication; Drošč 2022;	Začasno / Temporarily: Arheološke raziskave in publiciranje Draško Josipovič
16	med OŠ Mengeš in Oranžerijo	8./7. st. pr. Kr. / 8 th /7 th c. BC	1997	Josipovič, Kajfež 1997; Turk 1999;	Muzej Mengeš
17	OŠ Mengeš – dovoz v kuhinjo	PZ	1993	Sagadin 1997; 1999;	Muzej Mengeš?
18	OŠ Mengeš – vzhodni prizidek	5. st. pr. Kr., 1. st. po Kr. / 5 th c. BC, 1 st c. AD	2016	Urankar, Bešter 2016; Sagadin 2020;	Začasno / Temporarily: PJP d. o. o.
19a	Nova športna dvorana	Ha	2018–2020	Josipovič, ustno / personal communication 2021;	Začasno / Temporarily: Arheološke raziskave in publiciranje Draško Josipovič

19b	Območje športnega parka in nove športne dvorane	PZ	2008–2010	Novšak <i>et al.</i> 2008; 2009; 2010; Sagadin 2020;	Začasno / Temporarily: Arhej d. o. o.
20	Zavrta 14	Ha D	2003	Štibernik 2003b; 2006c;	Muzej Mengeš
21	Slovenska c. 51 (Kebrovo zemljišče)	PZ ali / or PA	1858	Rutar 1894; Gabrovec 1975; Stražar 1993;	Neohranjeno / Not preserved
22	Zavrta 9, Balantičeva 20, 22, 13b in 5	PZ	2011	Soklič 2011;	Muzej Mengeš
23	Zavrta 6	PZ	1978	Stražar 1993; gl. tu. Škvor Jernejčič <i>et al.</i>	MMK
24	Zavrta 7	PZ? PA?	1963	Stražar 1993;	Neohranjeno? / Not preserved?
25	Med Zavrta 4 in 6	Ha D	2003	Štibernik 2003b; 2006c; gl. tu. Škvor Jernejčič <i>et al.</i>	Muzej Mengeš
26	Rašiška c. 4 (prej / before Pot Rašiške čete)	PZ	1989	Sagadin 1989b; Turk 1999;	Neohranjeno? / Not preserved?
27	Grobelska c. 16 (prej / before Partizanska c.)	Ha C	1948	Gabrovec 1954; 1965; 1975; Stražar 1993; Sagadin 2020;	Izgubljeno – premešano z najdbami iz Staretove drevesnice? (gl. op. 3) / Lost - mixed with finds from Staretova drevesnica? (see <i>Fn.</i> 3)
28 a–e	Zoranina ul. 20 – Zadržiška ul. 1–4, 8, 31, 41, 42	Ha C	2001/2002	Štibernik 2006b; Sagadin 2020;	Muzej Mengeš
29	Grobelska c. 12 – steber kozolca	PZ ali / or PA	1948	Gabrovec 1965; 1975; Stražar 1993; Sagadin 2020;	Neohranjeno / Not preserved
30	Zadržiška ul. 4	8. st. pr. Kr. / 8 th c. BC	1965	Gabrovec 1965; Stražar 1993; Sagadin 2020;	Neohranjeno / Not preserved
31	Zadržiška ul. 6	8. st. pr. Kr. / 8 th c. BC	1964	Gabrovec 1965; Stražar 1993; Sagadin 2020;	Neohranjeno / Not preserved
32	Zadržiška ul. 11–21	8. st. pr. Kr. / 8 th c. BC	1957	Gabrovec 1965; 1975; Zupančič 1979; Stražar 1993; Turk 1999; Sagadin 2020; gl. tu. Škvor Jernejčič <i>et al.</i>	NMS, inv. št. / Inv. Nos. P 11405–11408, 18585
33	Zadržiška ul. 8	8./7. st. pr. Kr. / 8 th /7 th c. BC	1973	Zupančič 1979; Stražar 1993; Turk 1999; Sagadin 2020;	MMK, inv. št. / Inv. No. 2630
34	Zadržiška ul.	8. st. pr. Kr. / 8 th c. BC	1977	Zupančič 1979;	MMK
35	Mali Mengeš 1 – obvoznica	PZ, A	2010	Olič 2010;	Začasno / Temporarily: Arhos d. o. o.
36	Mali Mengeš 2 – obvoznica	PZ	2010	Olič 2010;	Začasno / Temporarily: Arhos d. o. o.

Gobavica (433 m n. m.), hrib nad Mengšem (*sl.* 1), je skupaj z Dobenim in Rašico nudila zavetje prebivalcem tega območja vse od prazgodovine. Kamniška Bistrica je v geološki preteklosti ustvarila široko in rodovitno polje, ki je nudilo dobre pogoje za nižinsko poselitev ter lažje in hitrejše prometne povezave. Ostanki najstarejše poselitve na obravnavanem območju (Spodnje Dobeno) segajo najmanj v eneolitik (Velušček 1999, 23).

Prve arheološke najdbe so v Mengšu prišle na dan po velikem požaru leta 1834. Večina jih je bila odkrita naključno, opisal pa jih je Alfonz Müllner (1879; 1898). Pred prvo svetovno vojno so nekatere našle pot v Deželni muzej za Kranjsko po zaslugi graščaka Antona Stareta (Müllner 1898, 56; Gabrovec 1954, 7–13; 1965, 89–134). Prvi celoviti pregled odkritij in najdb v Mengšu do šestdesetih let 20. stoletja je podal Stane Ga-

brovec v svoji doktorski disertaciji (Gabrovec 1961). V osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja je v Mengšu izkopaval konservator Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Kranj (ZVKDS OE Kranj) Milan Sagadin, ki je izsledke sproti objavjal v strokovni reviji *Varstvo spomenikov in Arheološkem vestniku*. Večinoma je šlo za zaščitne akcije. Enaka dinamika se je nadaljevala v prvih dvajsetih letih 21. stoletja. Številne dovoljene, pa tudi neprijavljene posege v prostor je sprva nadzoroval pristojni Muzej Mengeš (zanj Janja Železnikar, Gregor Štibernik, Šimen Peče, Jurij Soklič), pozneje ali vzporedno pa od leta 2000 predvsem različna zasebna arheološka podjetja (PJP, d. o. o., Magelan skupina d. o. o., Arhej, d. o. o., in druga).

Prazgodovinske najdbe do leta 1960 je objavil Stane Gabrovec v članku *Kamniško ozemlje v*

prazgodovini (Gabrovec 1965, 89–134). Ta objava je temeljna za obravnavano območje v predrimski dobi. Prerez stanja raziskav halštatske dobe v Mengšu do leta 1998 je v knjigi *Poselitvena podoba Mengša in okolice* predstavil Peter Turk (1999, 31–37), za latensko dobo pa Janja Železnikar (1999, 37–39). V tem prispevku dopolnjujemo dosedanje preglede z novoodkritimi prazgodovinskimi lokacijami v zadnjih dvajsetih letih. Večinoma so bile najdene z zaščitnimi arheološkimi raziskavami, rezultati teh so predstavljeni v obliki arhivskih poročil, osebnih terenskih ogledov in tudi ustnih virov (Draško Josipovič; izkopavanja na območju stare šolske telovadnice leta 2021 in 2022).

V pripravi je zbornik, ki bo predvidoma izšel letos.¹ V njem bodo podrobno predstavljeni rezultati arheoloških raziskav v Mengšu po letu 2000. Na tem mestu povzemamo samo krajše zaključke iz poročil izkopavalcev (*sl.* 2). Izjemne naselbinske najdbe, odkrite leta 2022, bodo v okviru magistrskih nalog obdelali študenti arheologije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v prihodnjih letih. Podrobnejšo analizo halštatskodobnih grobov v Mengšu, predvsem skeletnih, pa prinaša prispevek Brine Škvor Jernejčič, Gregorja Štibernika in Luke Gruškovnjaka (v nadaljevanju Škvor Jernejčič *et al.*) v tej publikaciji.

NASELBINSKE NAJDBE

Najstarejša menceška naselbina je morda nastala v pozni bronasti dobi na severnem predelu, na območju današnje **Erjavčeve ulice (št. 1a)** (*sl.* 1: 1). Leta 2003 je pred gradnjo zasebne hiše Gregor Štibernik (Muzej Mengeš) z ekipo izkopaval na 333 m² veliki površini. Ugotovljena je bila kulturna plast debeline 10–15 cm (na nekaterih mestih do 25 cm), v njej so bili razpršeni številni odlomki prazgodovinske lončenine. Med najdbami je tudi nekaj kamnitih odbitkov, preliminarna časovna opredelitev keramike pa je pozna bronasta doba (poročilo Štibernik 2003c).

Največ podatkov o prazgodovinskih naselbinskih najdbah je s hriba **Gobavica** (*sl.* 1: 6–12), ki predstavlja prostorsko dominantno nad Mengeškim poljem. Prva poročila segajo na konec 19. stoletja. Leta 1898 je Alfons Müllner poročal, da je kmet Ogrin (po domače Templav) na svoji njivi **na Erjavci** pod Mengeško kočjo (*sl.* 1: 6) pogosto naletel na

kose surovega železa pravilne piramidalne oblike v velikosti 7–8 cm (Müllner 1898, 56; Gabrovec 1954, 13; *id.* 1965, 96, karta 1; *id.* 1975, 193; Stražar 1993, 43; Sagadin 2020, 188).

V zadnjih treh desetletjih se je količina najdb z Gobavice pomnožila, gradivo pa še ni bilo zadovoljivo obdelano in objavljeno. Gradnja **planinske kočje** (*sl.* 1: 9) v letih 1952–1954 in 1962, gradnja vodovoda leta 1986 ter poznejši gradbeni posegi so to območje močno poškodovali, podatkov o arheoloških ostalinah in najdb iz tega časa ni.

Leta 1989 je bil na Gobavici izkopen manjši usek za **16. postajo trim steze** (*sl.* 1: 7). Sagadin je tam opazil kamnit zid in našel številne kose prazgodovinske keramike (Sagadin 1989a, 228). Naselbinski in arhitekturni ostanki so bili najdeni tudi pri sondiranju leta 1998 **na vzhodnem delu Gobavice** (*sl.* 1: 8), ki je potekalo s ciljem preverjanja lokacije odkritja depojske najdbe. Naselbinski ostanki datirajo v pozno bronasto in železno dobo do zgodnjeavgustejskega časa (Pavlin, Železnikar 1998, 29; Železnikar 1999, 37–37, št. 39–41; Turk 1999, 31–34; št. 41; *id.* 2003, 17–21; Pavlin 2003, 16–17; Pavlin, Turk 2014; Sagadin 2020, 190, *sl.* 1: 12; 2: 20; 3).

Aprila 2005 so na zaščitnem območju Gobavica brez dovoljenja ZVKDS OE Kranj kopali jarek za vodovod. Pristojni konservator Milan Sagadin je nato predpisal tri arheološke sonde (*sl.* 1: 10), izkop pa je izvedel Gregor Štibernik (Muzej Mengeš) z ekipo. Tri sonde povprečne velikosti 14 × 16 × 1,6 m, ki so bile locirane severno od Mengeške kočje, so dale več kot sto odlomkov naselbinske keramike ter razkrile ostanke objekta in obzidja. Še tri sonde so bile izkopane na območju hiše **Pristava 16** (*sl.* 1: 11), kjer so odkrili nekakšen kamnit nasip oziroma utrditev roba terase. Med gradivom prevladujejo najdbe iz halštatske dobe, nekaj jih je tudi iz latenske in rimske dobe (Štibernik 2006a, 98–99; poročilo Štibernik 2007; Sagadin 2020, 190).

Na jugozahodnem vznožju Gobavice, na **Rašiški cesti 4** (prej Pot Rašiške čete 4) (*sl.* 1: 26), je bila v profilih gradbene jame, izkopane za hišo leta 1989, vidna do 15 cm debela temna plast z veliko oglja, dvema vijčkoma in več odlomki prazgodovinske keramike (Sagadin 1989b, 230; Turk 1999, 34, št. 34).

Leta 1993 je Milan Sagadin ob arheološkem nadzoru pri gradnji novega **dovoza v šolsko kuhinjo OŠ Mengeš** (*sl.* 1: 17) dokumentiral na globini 1,8 m plast žganine, hišnega lepa in pretežno prazgodovinske keramike (Sagadin 1997, 173; *id.* 1999, 39–40, št. 35).

¹ G. Štibernik, J. Železnikar, B. Škvor Jernejčič (ur.), *Nova odkritja v starem Mengšu* (v pripravi).

Izkopavanja pod vodstvom Draška Josipoviča v letih 2021 in 2022 pod **staro šolsko telovadnico** (sl. 1: 15) – na prostoru bodoče nove šolske kuhinje, jedilnice in knjižnice – so ponudila odgovore na nekatera odprta vprašanja in spremenila pogled na rezultate sondažnih raziskav leta 1997. Takrat so Draško Josipovič, Tomo Kajfež in Katja Majdič s sodelavci izkopali okoli stare šolske telovadnice (**med osnovno šolo in oranžerijo** – sl. 1: 16) štiri sonde (Josipovič, Kajfež 1997, 21–22) in ostaline opredelili v tri poselitvene faze. Odkrili so ostanke prazgodovinskih stavb, jame za stojke, odlomke keramike in certoško fibulo. Pet posod, napolnjenih s pepelom, ki so približno sočasne s temi objekti, so pripisali žarnemu grobišču. V sondi 3 so bile plasti delno premešane, v njih so bile prazgodovinske in rimskodobne najdbe ter strgalo domnevno iz starejše kamene dobe. V sondi 4 je bil odkrit dobro grajen 0,70 m debel rimski zid. Nobena sonda pa ni bila kopana do naravne geološke osnove (Josipovič, Kajfež 1997, 21–22; Turk 1999, 36, št. 23, 32, 36; Sagadin 2020, 190, sl. 2: 11). Območje v okolici šole je bilo v zadnjih dvajsetih letih pregledano z različnimi metodami in tehnikami. Vse so dale podobne najdbe, ki segajo od pozne bronaste prek železne dobe do antike in pozne antike. Za celostno interpretacijo so ključne raziskave Draška Josipoviča pod **staro šolsko telovadnico** leta 2021 in 2022 (sl. 1: 15). S podizvajalci je marca 2021 pred izkopavanji naredil sedem jedrnih vrtin, globokih 4–7 m. Izkazalo se je, da kulturne plasti pod telovadnico niso bile uničene in da segajo več kot 3 m globoko (Draško Josipovič, marec 2021, ustno). To je bilo potrjeno z izkopavanji leta 2021 in 2022. Izkopavanja so povsem spremenila pogled na poselitev jugovzhodnega vznožja Gobavice. Predhodna domneva, da bi lahko šlo za grobišče in da so bile v sondah leta 1997 odkrite žare (Turk 1999, 36, št. 23, 32, 36), se je spremenila. V več halštatskodobnih objektih so namreč našli ognjišča, ob njih so bile vkopane posode s pepelom, pobranim z ognjišč. Na raziskanem območju so bili odkriti ostanki stavb iz različnih dob. Med najdbami iz halštatske dobe izstopajo koščene drsalke, nekaj fibul in kalup za vlivanje obročkov (Josipovič, ustno ob večkratnih terenskih obiskih; Drolc 2022). Ta nižinska naselbina je bila ob potoku Pšata, njegova struga je nekoč potekala bližje hribu Gobavica.

V letih 2008–2010 je bilo pred gradnjo vzhodnega prizidka k osnovni šoli – **nova športna dvorana** in območje športnega parka s 15 jedrnimi vrtinami pregledano 6700 m² veliko območje (sl. 1: 19b).

V vzorcih plasti iz vrtin so bili odlomki prazgodovinske in antične lončenine, oglje ter ožgane kosti. Na južnem delu pod šolo je bil na globini 2,8–3 m najden fragment prazgodovinske keramike (poročila Novšak *et al.* 2008; 2009; 2010; Sagadin 2020, 190, sl. 2: 4, 8).

Leta 2016 je potekalo pod vodstvom Rafka Urankarja (podjetje PJP, d. o. o.) izkopavanje na območju predvidene gradnje **vzhodnega prizidka k osnovni šoli** (sl. 1: 18). Pod 1,3 m debelim nasutjem so na jugovzhodnem delu izkopa naleteli na arhitekturne ostanke, ki so pripadali rimskodobni fazi poselitve (1. st. pr. Kr. in 1. st. po Kr.). Ohranile so se tudi poti med stavbami. Med drobnimi najdbami je največ odlomkov grobe kuhinjske keramike, izdelane v prazgodovinski tradiciji (poročilo Urankar, Bešter 2016; Sagadin 2020, 192, sl. 2: 4).

Ob gradnji **nove športne dvorane** pri OŠ Mengeš (sl. 1: 19a) je od leta 2018 do 2020 v presledkih potekal arheološki nadzor. Leta 2018 so bila na lokaciji povezovalnega trakta med športno dvorano in šolo izvedena arheološka izkopavanja pod vodstvom Draška Josipoviča (za podjetji Magelan in Arhos). Na stiku z izkopanim območjem leta 2016 (severozahodni vogal) sta bila najdena prazgodovinski lonček in del žrmelj. Pri arheološkem nadzoru leta 2019 so naleteli na dve jami za stojki in nekaj fragmentov prazgodovinske keramike. Na predelu nekoč asfaltiranega šolskega igrišča, ki je bil močno poglobljen, arheoloških ostalin ni bilo. Leta 2020 so ob šoli urejali še kanalizacijo in našli nekaj odlomkov antičnih tegul ter ustje keramične šobe za vpihovanje v peč (Draško Josipovič, februar 2021, ustno).

Ob izkopavanjih pred gradnjo mengeške obvoznice so bili na skrajnem južnem delu Mengša, na lokaciji **Mali Mengeš 2** (sl. 1: 36), odkriti deli prazgodovinskih posod. Poselitev na tem delu je zaradi naplavin težko opredeljiva (poročilo Olić 2010).

DEPOJSKE NAJDBE

V naselbini na **Gobavici** sta bila odkrita dva depoja mešane sestave (sl. 1: 8). Jeseni leta 1997 je Miran Bremšak, terenski sodelavec arheologov in odkritelj številnih novih arheoloških lokacij po Sloveniji, na Gobavici našel depo kovinskih predmetov. Maja 1998 so sledila arheološka izkopavanja dveh manjših sond pod vodstvom Primoža Pavlina in ob pomoči Lucije Lavrenčič (oba ZRC

SAZU, Inštitut za arheologijo), sodelovala sta še Peter Turk (Narodni muzej Slovenije) in Janja Železnikar (Muzej Mengeš). S tem sondiranjem je bil najden še drugi depo. Vkopan je bil v geološko osnovo, v skrinji podobni kamniti strukturi je bilo 18 bronastih predmetov – fragmenti uhatih in plavutastih sekir, odlomki ovratnice, zapestnice in vozlasta fibula. V sestavu 168 predmetov iz prvega depoja pa prevladujejo odlomki sekir, ploščatih in paličastih ingotov ter nakita. Najstarejši predmeti sodijo v 10.–8. st. pr. Kr., mlajši pa v 8.–7. st. pr. Kr. (Pavlin, Železnikar 1998, 29; Železnikar 1999, 37–39, št. 39–41; Turk 1999, 31–34; št. 41; *id.* 2003, 17–21; Pavlin 2003, 16–17; Pavlin, Turk 2014, 35–78; Laharnar, Turk 2017, 88–89, 92, 212, sl. 100, 103; Sagadin 2020, 190, sl. 1: 12; 2: 20; 3).

GROBNE NAJDBE

V Mengšu lahko govorimo o najmanj šestih območjih nekropol z različnim načinom pokopa. Iz halštatske dobe so znani sočasni žgani in skeletni grobovi. Samo žgani pokop je bil odkrit na nekropoli v Puščavi in pogojno na območju Oranžerije (zgolj en grob), na preostalih območjih je zastopan biritualni pokop.

Najseverneje leži halštatskodobno grobišče na območju nekdanje **Staretove drevesnice** (*sl. 1: 2*). Tam je Viktor Herfort leta 1939 izkopal dva žgana grobova, pri obeh sta bili grobni jami obloženi s kamenjem (glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 2). Grob 1 je vseboval glineno situlo – žaro, okrašeno z bronastimi žeblički, skodeli z uvihanim ustjem, skodelo s presegajočim ročajem, glineno stojalo (podstavek za posode) in nogo glinene posode, oba okrašena z vrezanimi črtami, fragmentiran lonec ter preluknjano bronasto ploščico in bronasto večglavo iglo. V grobu 2 so bile žara, skodeli s presegajočim ročajem in okrasom iz bronastih žebličkov, fragmenti skodele z uvitim ustjem in bronasta večglava igla² (Gabrovec 1954, 10, t. 1: 1–2, 4–5; *id.* 1965, 97, 103; t. 1: 1–7; 2: 1–6; 3: 1–2; *id.* 1975, 193; Zupančič 1979, 19; Stražar 1993, 44, t. 1–2; Turk 1999, 34, št. 24, 25; Sagadin 2020, 188).

Na istem območju so bili odkriti tudi grobovi iz latenske in rimske dobe, ki jih je izkopal Rajko Ložar leta 1939. Pridatki iz teh grobov so verjetno premešani (Gabrovec 1965, 103). Med njimi so

kantaros s presegajočima ročajema in cikcak okrasom, nož z usločenim rezilom in zanko na koncu ročaja. Gre za značilne najdbe iz poznolatenskega in zgodnjorimskega obdobja (od 1. st. pr. Kr. do začetka 1. st. po Kr.) (Gabrovec 1965, 103, t. 4: 1–5; 5: 1–7; Železnikar 1999, 37, št. 38).

Med gradnjo **razbremenilne struge za Pšato** (*sl. 1: 3*) v letih 1949–1950 so po navedbah tedanjega upravnika posestva Oroslava Oroža uničili precej prazgodovinskih grobov (Gabrovec 1965, 97–98; *id.* 1975, 193; Kolbezen 1976, 93, sl. 50, 51; Zupančič 1979, 20; Stražar 1993, 44–45; Sagadin 2020, 188).

Nekoliko južneje so bile na dvorišču podjetja **Semesadike** (*sl. 1: 4*) pri delih leta 1978 odkrite ostaline iz rimske dobe, poleg tega pa še otroški skelet z ovratnico in odlomki pitosa (glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 1: 1–5) iz halštatske dobe oz. 6. st. pr. Kr. (Sagadin 1986a, 106; *id.* 1986b, 269, sl. 37; Stražar 1993, 49; Sagadin 1995, 217, 221, sl. 11, 12, t. 3: 8–12; *id.* 1999, 39; *id.* 2020, 190, sl. 2: 5; 4; 8; 10). Grobne najdbe s teh treh lokacij prišteva mo k eni nekropoli, poimenovali smo jo območje Staretove drevesnice in podjetja Semesadike.

Na jugovzhodnem vznožju Gobavice se je morda razprostiralo drugo žgano plano grobišče (*sl. 1: 14*), za kar bi govorila naključno najdena žara – posoda, ki jo je leta 1993 Brane Peterlin (lastnik lokala v **Oranžeriji**) izročil konservatorju ZVKDS OE Kranj Milanu Sagadinu (Sagadin 1997, 173; Turk 1999, 36, št. 22; Sagadin 2020, 188). Lahko bi pripadalo naselbinskemu kompleksu, ki se je raztezalo pod jugovzhodnim izrastkom Gobavice na območju stare šolske telovadnice, kjer je predvidena gradnja novih prostorov za šolske potrebe. To območje je bilo intenzivno arheološko preiskano v letih 2021 in 2022 (glej tu naselbinske najdbe). Oranžerijo uvrščam samo pogojno v pregled grobišč. Bolj logičen se zdi zaključek, da je nižinski naselbini pod Gobavico pripadalo veliko grobišče na Zavrteh do Zadružniške ulice na jugu.

Jugozahodno od najvišjega vrha Gobavice so bili v **Puščavi** (*sl. 1: 12*) že konec 19. stoletja odkriti plani žgani grobovi. Alfonz Müllner je leta 1898 poročal o žganem grobu z žaro, pokrito s skodelo, ob žari sta ležali okrašeni bronasti zapestnici. Odkrita sta bila tudi latenski železen nož in železna sulica (Müllner 1898, 56). Bronasti zapestnici in železen nož je objavil Gabrovec (1954, t. 1: 6; *id.* 1965, t. 6: 1, 12–13), grob z žaro, skodelo in dvema zapestnicama iz halštatske dobe je lociral zahodno oz. severozahodno od hiše Franca Šimenca. Rekonstruirana lokacija leži severozahodno od hiše na Pristavi 7–8. Drugi žgani grob je bil odkrit

² Gabrovec (1965) je med pridatki groba 2 objavil dve bronasti igli, vendar ena sodi v grob 1, sodeč po terenski skici, ki jo hrani NMS (arhiv AO št. 369).

ob gradnji gospodarskega pomožnega poslopja nasproti stare hiše. V njem naj bi bile poleg žare s pepelom še zapestnice in "lončene" (verjetno jantarne) jagode. Tretji grob je bil v Puščavi najden pri širjenju poti od Šimenčeve hiše do kozolca. Sodeč po teh naključnih odkritjih lahko rečemo, da je bila v Puščavi halštatskodobna nekropola s planimi žganimi pokopi (Gabrovec 1954, t. 1: 6; *id.* 1965, t. 6: 1,12–13; Zupančič 1979, 19; Stražar 1993, 43–44, t. 6: 1–2; Turk 1999, 34; Železnikar 1999, 37; Štibernik 2003a, sl. 7; Sagadin 2020, 188). Domačini so vedeli povedati, da je bilo tukaj še več grobov.

Velika halštatska nekropola se je razprostirala na jugovzhodu, na območju, imenovanem Zavrta. V času gradenj stanovanjskih hiš od konca petdesetih let 20. stoletja do danes so prihajale na dan različne arheološke najdbe. Na tem območju se mešajo prazgodovinski skeletni in žgani grobovi ter poznoantični skeletni pokopi. Ker so podatki o odkritjih lobanj in kosti skopi, je težko ločiti, iz katerega časa so skeleti, ki so bili brez pridatkov, zato navajamo vse v virih omenjene lokacije, na karti pa so prikazane samo tiste, ki jih je mogoče opredeliti v prazgodovino (*sl. 1: 20–25*).

Nekropola **na Zavrteh** se na severu začne nekje na območju, kjer so pri gradnji telovadnice TVD Partizan leta 1930/31 našli človeško okostje. Stražar (1993, 52–53) poroča, da je bilo na tem območju najdenih več skeletov. Za okostje odraslega moškega, najdeno leta 1952 pri Tonetu Burgarju (Zavrta 12), ni drugih podatkov, za druge grobove, ki jih omenja Stražar, pa lahko na podlagi opisa pridatkov sklepamo, da so bili ali skeletni ali žgani iz halštatske dobe (Stražar 1993, 52–53).

Ali sta bila grobova, najdena leta 1858 na nekdanjem **Kebrovem zemljišču** (danes Slovenska cesta 51 – *sl. 1: 21*), v katerih je bila ogrlica iz jagod, skeletna ali žgana, ni navedeno (Rutar 1894, 184; Gabrovec 1975, 193; Stražar 1993, 53), nedvomno pa sta pripadala veliki nekropoli Zavrta. Na lokaciji **Zavrta 6** (*sl. 1: 23*) je Ivan Bergant leta 1978 pri kopanju jame za cisterno naletel na globini 75–100 cm na dva skeleta z glavama proti vzhodu (Stražar 1993, 52–53). Ob enem so bile tri zapestnice iz starejše železne dobe (glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 1: 6–8). Že leta 1958 je Bergant pri izkopu gradbene jame za hišo našel 14 skeletov, ki naj bi ležali brez vsakršnega reda. Ob njih je našel nekaj odlomkov keramike in odlomek vrča z ročajem, najdbe pa je menda izročil Ivanu Vidaliju (Stražar 1993, 53). Osem skeletov je bilo odkritih leta 1963 pri gradnji hiše

Petra Krušnika **Zavrta 7** – (*sl. 1: 24*). Vkopani so bili meter globoko v prod, v šestih so bili najdeni močno korodirani kovinski pridatki neprepoznavne oblike, v enem je bila lončena posoda, nekateri grobovi niso imeli pridatkov. Vsi skeleti so pripadali odraslim osebam (Stražar 1993, 53).

Gabrovčeva domneva o biritualnih pokopih v Mengšu se je potrdila leta 2003 z odkritji ob izkopu jarka za plinovod in individualne priključke do hiš na Murnikovi, Liparjevi, Testenovi, Testenovi, Kolodvorski in Zadrufniški ulici ter na Zavrteh. Arheološki nadzor gradbenih del je opravil Gregor Štibernik (Muzej Mengeš) z ekipo. Novembra 2003 so na cestišču ob pločniku pred hišo **Zavrta 14** (*sl. 1: 20*) našli delno poškodovan žgani grob (grob 1). Med hišama **Zavrta 4** in **6** (*sl. 1: 25*) je bil najden žgani grob (grob 2) iz starejše železne dobe, v njem je bila posoda, na njej pa je ležala železna sulica. Ob grobu je bil najden popolnoma ohranjen skelet konja. Na vrtovih hiš Zavrta 4 in 6 je bil odkrit grob s človeškim okostjem (grob 4), ki je bil delno poškodovan z recentnimi vkopi. Med grobnimi pridatki so bile tri posode in bronast lasni obroček. V njem naj bi bila pokopana ženska, stara 20–40 let in visoka 155 cm. V grobu 3 pa sta bila otroška lobanja in del ključnice (poročilo Štibernik 2003c; Štibernik 2006c, 101–102; glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 3–7).

Pri arheološkem nadzoru leta 2011, ki ga je na Mehletovi in Balantičevi ulici ob gradnji vodovodne, plinske in telefonske infrastrukture opravil Jurij Soklič, so bili na lokacijah **Zavrta 9** ter **Balantičeva ulica 20, 22, 13b** in **5** (*sl. 1: 22*) najdeni odlomki prazgodovinske keramike. Te najdbe nakazujejo, da je grobišče Zavrta verjetno segalo proti vzhodu do sredine Balantičeve ulice (poročilo Soklič 2011).

Na južnem delu Velikega Mengša je bilo na območju med Grobeljsko cesto ter Zoranino in Zadrufniško ulico še eno veliko grobišče, ki se je morda raztezalo od Zavrto na severu do Maistrove ulice na jugu. Leta 1948 so pri izkopu temeljev za hišo na današnji **Grobeljski cesti 16** (prej Partizanska cesta 16 – *sl. 1: 27*) našli tri žare, postavljene v trikotnik. Južno od njih so na Grobeljski cesti 12 pri postavitvi nosilnega stebra kozolca (*sl. 1: 29*) našli človeško lobanjo (Gabrovec 1954, 10, t. I: 1, 2, 4, 5;³ *id.* 1965, 98; *id.* 1975, 193; Stražar 1993, 45; Sagadin 2020, 188). Za žarne grobove lahko upravičeno domnevamo, da so iz halštatske dobe, ostankov skeleta pa časovno ne moremo opredeliti.

³ V Gabrovčevi objavi l. 1954 so narisane zelo podobne najdbe, kot so vodene pod Staretovo drevesnico.

Na **Zoranini ulici** *sl. 1*: 28a sta bila leta 2001 odkrita žgana grobova iz halštatske dobe (grobova 20/2001 in 21/2001), v enem je bila vaška vozlasta fibula. Grobova sodita v sklop raziskav, ki so potekale leta 2001/02 ob arheološkem nadzoru gradnje infrastrukturnih vodov na **Zoranini**, **Zadružniški** in **Maistrovi ulici**, vodil pa jih je Gregor Štibernik za Muzej Mengeš (Štibernik 2006b; 2006c).

Na celotni trasi je bilo odkritih 21 grobov, od tega 17 žganih in 4 skeletni. Vkopani so bili v prodnato-peščeno plast, v več primerih drug v drugega, kar je poškodovalo grobne celote. Največja gostota pokopov je bila zaznana na severnem delu Zadružniške ulice, kjer so med hišami **Zadružniška 1** in **4** (*sl. 1*: 28b) odkrili 14 grobov (grobovi 1, 2, 5–16/2001); pred hišo **Zadružniška 28** (*sl. 1*: 28c) je bil najden žarni grob 4/2001 (glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 10), pred hišo na **Zadružniški 31** pa žgani grob 3/2001 (*sl. 1*: 28d). Grob 17/2001 je ležal na južnem delu ulice med hišama na **Zadružniška 41** in **42** in je bil žgan (*sl. 1*: 28e) (Štibernik 2006b, 99–100; Sagadin 2020, 190, sl. 2: 14).

Na tem območju so že prej prihajali na dan različni predmeti iz halštatske dobe, ki kažejo na grobne pridanke. Leta 1965 so pri gradnji hiše v lasti Marije Žagar na **Zadružniški 4** (*sl. 1*: 30) našli na skeletne grobove s pridanke (igle, jagode); najdbe so izgubljene. Leta 1964 je Viljem Žagar pri gradnji hiše na **Zadružniški 6** (*sl. 1*: 31) našel lobanjo, pri garaži pa dve 12–15 cm dolgi bronasti igli in bronast obroček, tudi te najdbe se niso ohranile (Gabrovec 1965, 98; Stražar 1993, 45; Sagadin 2020, 188). Leta 1957 je bilo ob gradnji stanovanjskih blokov in vrstnih hiš na **Zadružniški 11–21** (tedaj se je imenovala Zadružna cesta – *sl. 1*: 32) odkritih najmanj šest skeletnih grobov, vkopanih v prod. Pri izkopavanju treh je bil prisoten Peter Petru, podatke za grobova 4 in 5 pa je zabeležil France Stare (glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 8). Dva skeleta sta bila usmerjena proti jugovzhodu, dva na severovzhod, dva sta bila brez pridakov. Skelet v grobu 3 je imel lasni obroček iz bronaste pločevine, dva podobna lasna obročka sta bila najdena na vsaki strani glave v grobu 4, v grobu 5, ki ga je izkopal Ivan Vidali, so bili pridani dve zapestnici in odlomki uvite bronaste žice. Pridanke groba 6, ki jih je Vidali izročil Narodnemu muzeju, pa so sestavljale bronasta dvozankasta fibula in tri zapestnice. Najdbe so datirane v halštatsko dobo (Gabrovec 1965, 98, t. 3: 3–9; 6: 2–4; *id.* 1975, 193; Zupančič 1979, 19; Stražar 1993, 45, t. 3: 6–9; 6: 2–4; Turk 1999, 36, št. 27; Sagadin 2020, 188). Leta 1973 je Rudi Kunstelj z **Zadružniške 8** v severozahodnem

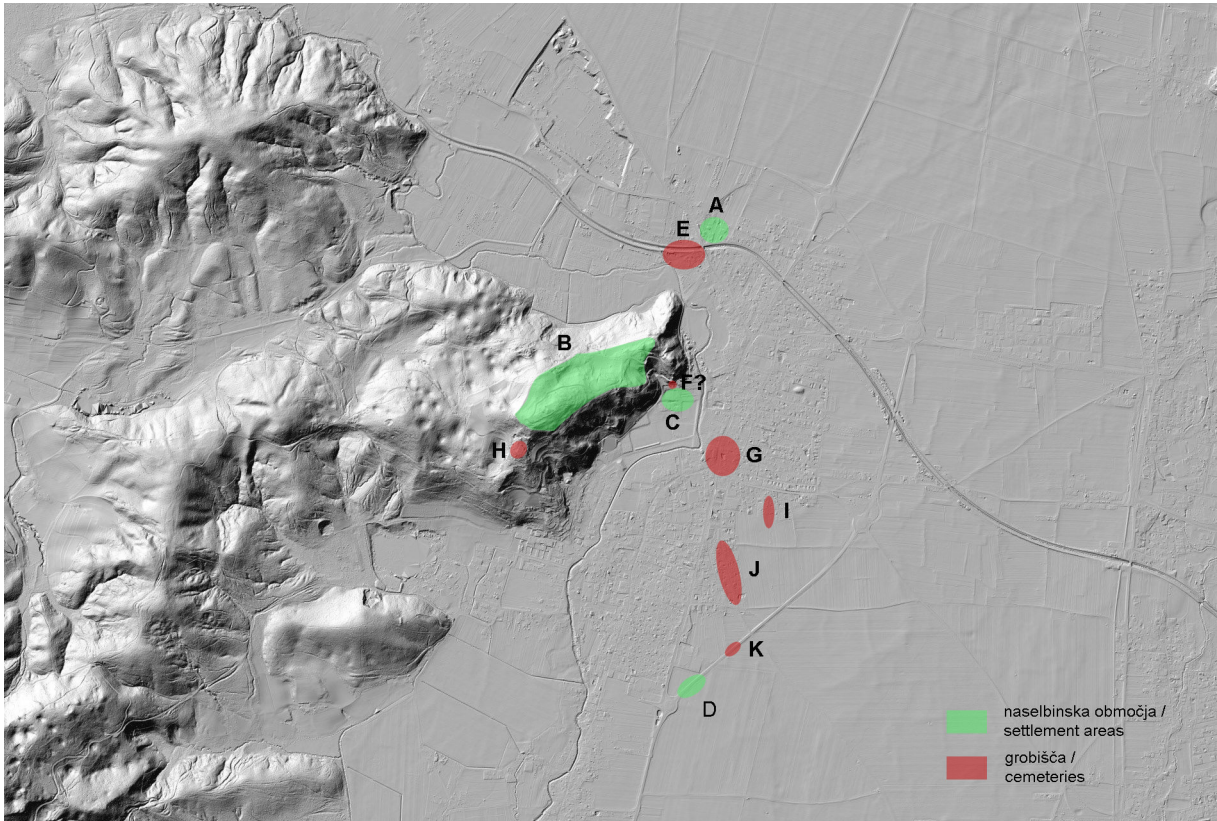
delu parcele (*sl. 1*: 33) našel bronasto dvoglavo iglo, datirano v 8./7. st. pr. Kr. (Zupančič 1979, 19; Stražar 1993, 44; Turk 1999, 36; št. 31; Sagadin 2020, 188). Leta 1977 je bilo uničenih devet grobov pri kopanju kanalizacije na **Zadružniški ulici** (*sl. 1*: 34), pet je bilo žganih, štirje pa skeletni. Keramika iz žganih grobov je okrašena z bronastimi žeblički in šrafiranimi trikotniki (glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 10), enake posode so znane iz Staretove drevesnice (Zupančič 1979, 19).

Leta 2010 so pred gradnjo mengerske obvoznice potekale predhodne arheološke raziskave pod vodstvom Slobodana Olića (Arhos d. o. o.), pri čemer so na lokaciji Mali Mengeš 1 (*sl. 1*: 35) odkrili ostanke prazgodovinskega žarnega grobišča (poročilo Olić 2010).

POSAMIČNE NAJDBE

Z območja Mengša je v Deželni muzej za Kranjsko, predhodnika Narodnega muzeja, leta 1897 prišlo prek graščaka Antona Stareta železno bodalo z bronasto nožnico in gumbom na zaključku. Predmet ni ohranjen, podatek pa je naveden v akcijiški knjigi Narodnega muzeja Slovenije (pod št. 129/96 in 146/96), vendar brez natančne lokacije. Bodalo naj bi datiralo v mlajšo železno dobo (Gabrovec 1965, 100; Stražar 1993, 46; Sagadin 2020, 188). Anton Stare je muzeju leta 1912 podaril še druge naključno najdene predmete v letih pred prvo svetovno vojno. Točna lokacija teh najdb ni znana, verjetno pa so z njegovega posestva, zato je Gabrovec domneval, da so bile pobrane na gradišču Gobavica. Med najdbami so prazgodovinska in rimskodobna naselbinska keramika, nekaj ostankov živalskih kosti in žrmlje (Gabrovec 1954, 12; *id.* 1965, 96, t. 5, 9–10; Stražar 1993, 43, 48–49). Leta 1938 je Repič izročil Narodnemu muzeju halštatskodobno keramiko z neznane lokacije v Mengšu (Gabrovec 1965, 100). V Medobčinski muzej Kamnik pa je iz Sadnikarjeve zbirke leta 1964 prišla bronasta dvozankasta ločna fibula z okrašeno nogo (iz 8. st. pr. Kr.); kje v Mengšu je bila najdena, ni znano (Gabrovec 1954, 10; *id.* 1965, 100, t. 5: 8; *id.* 1975, 193; Stražar 1993, 46; Turk 1999, 36, kat. št. 29). Tudi za skeletni grob z bronasto fibulo s priveski, datirano v 8. st. pr. Kr. (Turk 1999, 36, kat. št. 30; glej tu Škvor Jernejčič *et al.*, sl. 9), natančnejša lokacija na nekropoli Zadružniška ulica ni znana.

Najstarejša najdba z območja Gobavice je bronasta igla z bikonično glavico, ki jo je leta 1970 našel Jože Ogrin v **kamnolomu na Gobavici**

Sl. 3: Poselitvena slika Mengša v pozni prazgodovini. M. = 1:10000.

Fig. 3: Settlement image of Mengeš in the late prehistory. Scale = 1:10000.

(podlaga / basemap: LIDAR, Atlas okolja@GURS)

A – Erjavčeva c. (KŽG); B – Gobavica (KŽG, Ha, Lt); C – Oš Mengeš (KŽG, Ha, Lt), D – Mali Mengeš 2 (prazgodovina); E – Staretova drevesnica-Semesadike (Ha); F – Oranžerija (Ha); G – Zavrti (Ha); H – Puščava-Pristava (Ha, Lt); I – Grobeljska c. (Ha); J – Zoranina-Zadružniška ul. (Ha); K – Mali Mengeš 1 (prazgodovina)

KŽG = kultura žarnih grobišč / Urnfield period; Ha = halštatska doba / Hallstatt period; Lt = latenska doba / La Tène period; prazgodovina / prehistory

(sl. 1: 13). Datirana je v pozno bronasto dobo, v stopnjo Ha A (Zupančič 1979, 19, t. 1: 9; Stražar 1993, 46; Turk 1999, 31–32, št. 19; Sagadin 2020, 188). Ali je šlo za naselbinsko ali grobno najdbo, je težko ugotoviti. Na **Prešernovi cesti 33a** (sl. 1: 5) pa je bil leta 2009 pri arheološkem nadzoru ob zamenjavi infrastrukturnih vodov najden fragment latenskodobne keramike (poročilo Peče 2009).

SKLEP

Rezultati dosedanjih raziskav kažejo, da je na hribu Gobavica v Mengšu nastala naselbina vsaj v času 8./7. st. pr. Kr. Z gradnjo planinske koče in drugimi posegi je bil najvišji vrh hriba poškodovan in plasti uničene, podatkov o arheoloških najdbah s tega predela ni. Naselbina je bila na severnem delu obzidana. Sledovi obzidja so ponekod še dobro

vidni (sl. 3: B), na njegove ostanke so naleteli tudi pri nekaterih sondažnih raziskavah (sl. 1: 7, 10, 11). Obzidje naj bi bilo vsaj trikrat obnovljeno, v notranjosti pa so bili odkriti ostanki “solidno grajenih” bivanjskih objektov (Štibernik 2006a). Na vzhodnem robu naselbine sta bila v času 8./7. stoletja pr. Kr. zakopana depoja kovinskih predmetov (sl. 1: 8). Najdbe iz poznolatenskega in zgodnjerskega obdobja (lončenina, zgodnjerska konjska oprema, fibula, prstan idr.) pa kažejo, da so naseljenci Gobavice dočakali rimsko okupacijo.

Pod jugovzhodnim vznožjem hriba je bila nedavno odkrita tudi nižinska naselbina (sl. 3: C), od koder izvirajo številne zanimive najdbe, ki kažejo na kontinuirano rabo tega prostora. Po preliminarni opredelitvi sodijo najstarejši objekti in najdbe na prehod iz bronaste v železno dobo (9./8. st. pr. Kr.), odkriti so bili tudi ostanki iz mlajšega halštatskega

obdobja (6.–4. st. pr. Kr.), latenske dobe ter antike in pozne antike. V neposredni bližini je bila na območju Oranžerije naključno najdena posoda, domnevno žara (sl. 3: F).

Eno od grobišč je bilo v halštatski dobi na jugozahodnem pobočju Gobavice v Puščavi – na Pristavi (sl. 3: H), tam so bili odkriti plani žarni grobovi. Druga so se razprostirala od severovzhoda proti jugovzhodu onkraj potoka Pšata. Najseverneje (sl. 3: E) je ležalo na območju Staretove drevesnice (sl. 1: 2), tam so odkrili plane žarne grobove iz starejšega halštatskega obdobja poleg grobov iz latenske in rimske dobe, nekoliko južneje je bil na dvorišču podjetja Semesadike (sl. 1: 4) najden otroški skeletni grob iz mlajšega halštatskega obdobja (6. st. pr. Kr.), več prazgodovinskih grobov naj bi po ustnih virih uničili pri regulaciji Pšate (sl. 1: 3). Severovzhodno od tega grobišča so znane tudi naselbinske najdbe iz pozne bronaste dobe (sl. 3: A). Proti jugovzhodu se je na Zavrteh razprostirala tretja nekropola (sl. 3: G) z žganimi in skeletnimi grobovi (sl. 1: 20–25) iz halštatske dobe, skeletni grobovi brez pridatkov bi lahko bili

tudi poznoantični. Večja koncentracija grobov je bila prav tako odkrita na območju Zoranine in Zadružniške ulice (sl. 3: J). Tudi tu se mešajo žgani in skeletni grobovi, datirajo pa pretežno v starejše halštatsko obdobje (Ha C). Ali so skeletni ostanki, najdeni na območju Grobeljske ceste (sl. 3: I), pripadali veliki nekropoli, ki se je raztezala od severa prek Zavrto do Zadružniške ulice na jugu in Grobeljske ceste na vzhodu, ali pa je šlo za tri ločena grobišča, bodo morda pokazala nadaljnja odkritja. Na ostanke prazgodovinskega žarnega grobišča so naleteli še južneje – na območju Malega Mengša 1 (sl. 3: K). Koliko je bilo dejansko nekropol v halštatski dobi, je po današnjem stanju raziskav težko oceniti.

Zahvala

Za podatke o nekaterih starih lokacijah v Mengšu se zahvaljujem Franciju Flerinu, za podatke o najnovejših arheoloških raziskavah pa Drašku Josipoviču. Za pomoč pri izdelavi topografske karte se zahvaljujem Mateji Belak in Sneži Tecco Hvala za obdelavo lidarske slike (obe ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo).

- DROLC, T. 2022, V občini Mengeš so našli najstarejše drsalke v Sloveniji. – *Mengšan* 29/7, 8–12.
- GABROVEC, S. 1954, Arheološka podoba Mengša. Prazgodovinska doba. – V: *Mengeški zbornik* 1 (1154–1954), 7–13. – Mengeš.
- GABROVEC, S. 1961, *Prazgodovina Gorenjske*. – Doktorska disertacija / PhD thesis, Filozofska fakulteta Zadar, Univerza v Zagrebu (neobjavljeno / unpublished).
- GABROVEC, S. 1965, Kamniško ozemlje v prazgodovini. – *Kamniški zbornik* 10, 89–134.
- GABROVEC, S. 1975, Mengeš. – V: *Arheološka najdišča Slovenije*, Ljubljana, 193.
- JOSIPOVIČ, D., T. KAJFEŽ 1997, Arheološko sondiranje na področju predvidene nove športne dvorane. – *Mengšan* 45, 21–22.
- KOLBEZEN, M. 1976, Regulacije in melioracije ob Pšati. – *Geografski zbornik* 15, 93–98.
- LAHARNAR, B., P. TURK, 2017, *Železnodobne zgodbe s stišišča svetov*. – Ljubljana.
- MÜLLNER, A. 1879, *Emona. Archaeologische Studien aus Krain*. – Laibach.
- MÜLLNER, A. 1898, Prähistorische Stahl von Mannsburg. – *Argo* 6, 56.
- PAVLIN, P. 2003, Gobavica nad Mengšem. – V: G. Štibernik (ur.), *Depoja z gradišča Gobavica nad Mengšem in drugi depoji starejše železne dobe*. Katalog razstave, 16–17. – Mengeš.
- PAVLIN, P., J. ŽELEZNIKAR 1998, Izsledki arheološkega sondiranja na Gobavici. – *Mengšan* 53, 28–29.
- PAVLIN, P., P. TURK 2014, Starejšeželeznodobna depoja z Gobavice nad Mengšem / Two Early Iron Age hoards from Gobavica above Mengeš. – *Arheološki vestnik* 65, 35–78.
- RUTAR, S. 1894, *Mittheilungen der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*. 20. Jahrgang. – Wien, 184.
- SAGADIN, M. 1986a, Mengeš – rimsko naselje. – *Arheološki pregled* 26, 105–106.
- SAGADIN, M. 1986b, Mengeš. – *Varstvo spomenikov* 28, 269.
- SAGADIN, M. 1989a, Mengeš – Gobavica. – *Varstvo spomenikov* 31, 228–230.
- SAGADIN, M. 1989b, Mengeš – Pot Rašiške čete 4. – *Varstvo spomenikov* 31, 230.
- SAGADIN, M. 1995, Mengeš v antiki / Mengeš in the Roman Period. – *Arheološki vestnik* 46, 217–245.
- SAGADIN, M. 1997, Mengeš – osnovna šola. – *Varstvo spomenikov* 36, 172–173.
- SAGADIN, M. 1999, Rimsko obdobje. – V: *Poselitvena podoba Mengša in okolice: od prazgodovine do srednjega veka*, 39–46. – Mengeš.
- SAGADIN, M. 2020, Mengeš. – V: J. Horvat, I. Lazar, A. Gaspari (ur.), *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru / Minor roman settlement in Slovenia*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 40, 187–200. (DOI: 10.3986/9789610502586)
- STRAŽAR, S. 1993, *Mengeš in Trzin skozi čas*. – Mengeš, Trzin.
- ŠTIBERNIK, G. 2003a, Gradišče Gobavica. – V: Štibernik, G. (ur.), *Depoja z gradišča Gobavica nad Mengšem in*

- drugi depoji starejše železne dobe*. Katalog razstave, 13–14, 17. – Mengeš.
- ŠTIBERNIK, G. 2006a, Mengeš. Mengeš – arheološko območje Gobavica. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39/41, 2000–2004 (2006), 98–99.
- ŠTIBERNIK, G. 2006b, Mengeš. Mengeš – grobišče na Zadružniški ulici. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39/41, 2000–2004 (2006), 99–100.
- ŠTIBERNIK, G. 2006c, Mengeš – arheološko najdišče Zavrta. – *Varstvo spomenikov. Poročila* 39/41, 2000–2004 (2006), 101–102.
- TURK, P. 1999, Starejša železna doba – halštatsko obdobje. – V: *Poselitvena podoba Mengša in okolice: od prazgodovine do srednjega veka*, Mengeš, 31–37.
- TURK, P. 2003, Depoja z Gobavice nad Mengšem in depoju starejše železne dobe. – V: Štibernik, G. (ur.), *Depoja z gradišča Gobavica nad Mengšem in drugi depoju starejše železne dobe*, katalog razstave, Mengeš, 17–21.
- VELUŠČEK, A. 1999, Mlajša kamena doba – neolitik in bakrena doba – eneolitik. – V: *Poselitvena podoba Mengša in okolice: od prazgodovine do srednjega veka*, Mengeš, 23–26.
- ZUPANČIČ, M. 1979, Arheološki najdišči Trojane in Mengeš. – V: *Zbornik Občine Domžale*, Domžale, 15–22.
- ŽELEZNIKAR, J. 1999, Mlajša železna doba – latensko obdobje. – V: *Poselitvena podoba Mengša in okolice: od prazgodovine do srednjega veka*, Mengeš, 37–39.
- Neobjavljena poročila / Unpublished reports
- NOVŠAK, M. et al. 2008 = M. Novšak, A. Šinkovec, T. Verbič 2008, *Mengeš – Osnovna šola, pripravljajna dela. Arheološko vrednotenje jedrnih vrtin. Poročilo, februar 2008*. – Hrani: arhiv MMK).
- NOVŠAK, M. et al. 2009 = M. Novšak, A. Šinkovec, T. Verbič 2009, *Mengeš – Osnovna šola. Predhodne arheološke raziskave – vrednotenje arheološkega potenciala. Arheološko vrednotenje geo-vrtin. Dodatek k poročilu, avgust 2009*. – Hrani: arhiv MMK.
- NOVŠAK, M. et al. 2010 = M. Novšak, T. Verbič, R. Erjavec 2010, *Arheološko vrednotenje treh vrtin na lokaciji OŠ Mengeš; dodatek k poročiloma. Mengeš – Osnovna šola. Predhodne arheološke raziskave – vrednotenje arheološkega potenciala*. – Hrani: arhiv MMK.
- OLIČ, S. 2010, *Poročilo o zaščitnem arheološkem izkopavanju na arheološkem najdišču Mali Mengeš 1, Mali Mengeš 2 in Mrzlo polje pri Mengšu, Brežice 2010*. – Hrani: INDOK center MK, inv. št. 04775/2011.
- PEČE, Š. 2009, *Poročilo o arheološkem nadzoru pri grebenih delih na Prešernovi cesti, Glavnem trgu in delu Šolske ulice (junij – november 2009), Ljubljana 2009*. – Hrani: arhiv ZVKDS OE Kranj).
- SOKLIČ, J. 2011, *Poročilo o arheološkem nadzoru pri gradbenih delih na Mehletovi in Balantičevi ulici, oktober 2011*. – Hrani: arhiv ZVKDS OE Kranj.
- ŠTIBERNIK, G. 2003b, *Plinifikacija Mengeš–Loka 2003. Poročilo o arheološkem nadzoru – zveza z EŠD 17677*. – Hrani: arhiv INDOK center MK, inv. št. 02207/2005.
- ŠTIBERNIK, G. 2003c, *Poročilo o arheološkem nadzoru na lokaciji Erjavčeva ulica / Mengeš, Mengeš, 2003*. – Hrani: arhiv ZVKDS OE Kranj.
- ŠTIBERNIK, G. 2007, *Poročilo o poteku arheoloških raziskovanj v Mengšu, Gobavica 2005. Mengeš 2007*. – Hrani: arhiv INDOK center MK RS, inv. št. 02713/2007.
- URANKAR, R., H. BEŠTER 2016, *Arheološko izkopavanje v Mengšu zaradi prizidka OŠ Mengeš (prvo strokovno poročilo o raziskavi), julij 2016*. – Hrani: arhiv MMK.

Mengeš in late prehistory

Summary

Mengeš is located in central Slovenia, northeast of Ljubljana (see here Teržan, Fig. 1). Its geographic position is marked by the Gobavica hill (433 m a.s.l.), which rises above a wide and fertile plain created in the geological past by the river Kamniška Bistrica (Figs. 1 and 3). It offers good conditions for living and communications. The settlement of this area is indicated in the late prehistory by numerous finds, which were mostly incidentally discovered by construction and other earthworks (Fig. 2). The finds from the pre-Roman era discovered up to 1960 were published by Stane Gabrovec (1965). Iron age finds research up to 1998 was published by Peter Turk (1999) and finds from the La Tène period by Janja Železnikar (1999). In the present paper, we supplement the previous reviews with newly discovered

prehistoric sites over the previous two decades. In more detail, the archaeological image of Mengeš will be presented in the publication titled *New Discoveries in Old Mengeš* (editors Gregor Štibernik, Janja Železnikar, Brina Škvor Jernejčič), which is expected to be published in 2023.

According to the results of research thus far, the earlier traces of the settlement were found in the lowland area northeast of the Pšata stream (Figs. 1: 1; 3: A) dated to the Late Bronze Age. Most of the data on prehistoric settlement finds are from the Gobavica hill (Figs. 1: 6–12; 3: B), which show that it was inhabited at least in the 8th/7th century BC. This settlement was fortified in the north, traces of the walls are still clearly visible in some places and were revealed also by the archaeological trenches (Fig. 1: 7, 10, 11).

On the eastern edge of the settlement, two hoards of metal objects from the 8th/7th century BC were found (*Fig. 1: 8*). Finds from the Late La Tène and early Roman period (pottery, early Roman horse equipment, fibula, finger ring, etc.) testify that the inhabitants of Gobavica were enmeshed with the Roman occupation.

Recently, traces of a lowland settlement were discovered under the south-eastern foot of the hill (*Figs. 1: 15–19; 3: C*), from which many interesting finds originate, which indicate the long-term use of this area. According to a preliminary chronological determination, the earlier finds date to the transition from the Bronze Age to the Iron Age (9th/8th centuries BC), also had been discovered remains from the Late Hallstatt period (6th–4th centuries BC), the La Tène period, as well as from Roman times and Late Antiquity. In the immediate vicinity, in the area of Oranžerija (*Figs. 1: 14; 3: F*), an urn was found by chance. Less reliable is the existence of the southern settlement, in the location Mali Mengeš 2 (*Figs. 1: 36; 3: D*), since fragments of prehistoric pottery were scattered in alluvial layers.

In the Hallstatt period, one of the cemeteries was on the southwestern slope of Gobavica hill, at Puščava – Pristava (*Figs. 1: 12; 3: H*), where flat urn graves were unearthed. Others spread from north-east to southeast beyond the Pšata stream.

The northernmost burial grounds (*Fig. 3: E*) was located at Staretova drevesnica (*Fig. 1: 2*), where flat urn graves from the earlier Hallstatt period were discovered (see here Škvor Jernejčič *et al.*, *Fig. 2*) along

with the graves from La Tène and Roman periods. Nearby further to the south, in the area Semesadike (*Fig. 1: 4*) a child's inhumation grave from the Late Hallstatt period (6th century BC) was unearthed (see here Škvor Jernejčič *et al.*, *fig.1: 1–5*). Several prehistoric graves were destroyed allegedly during the regulation of the Pšata stream (*Fig. 1: 3*). To the northeast of this cemetery, settlement finds from the Late Bronze Age are also known (*Fig. 3: A*).

The third necropolis from the Hallstatt period (*Fig. 3: G*) was spread towards the southeast at Zavrti, where cremated and skeletal burials were unearthed (*Fig. 1: 20–25*) (see here Škvor Jernejčič *et al.*, *Fig. 1: 6–8*). It is also possible that the skeletal graves without grave goods date to Late Antiquity.

A larger concentration of cremated and skeletal graves was also discovered in the area of Zoranina and Zadružniška ulica (*Fig. 3: J*). They date mainly to the earlier Hallstatt period (Ha C) (see here Škvor Jernejčič *et al.*, *Fig. 9; 10*). Whether the skeletal remains found in the area of Grobeljska cesta (*Fig. 3: I*) belong to a large necropolis stretching from Zavrti in the north to Zadružniška ulica in the south and Grobeljska cesta in the east, or were they three separate burial grounds may determine further investigations. The remains of a prehistoric cemetery were revealed even further south, in the area Mali Mengeš 1 (*Fig. 3: K*). Based on the current state of research is difficult to postulate more precisely how many graveyards there were in the Hallstatt period in Mengeš.

Janja Železnikar
Medobčinski muzej Kamnik
Muzejska pot 3
SI-1241 Kamnik
janja.zeleznikar@gmail.com

